

Podmiotowość i poszanowanie praw podstawowych w profesjonalnej opiece nad dziećmi. Artykuł recenzyjny

Subjectivity and respect for fundamental rights
in professional child care practice. Review article

ARKADIUSZ ŻUKIEWICZ

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Polska

arkadiusz.zukiewicz@up.krakow.pl

<https://orcid.org/0000-0002-5064-4491>

Professional Practice in Child Protection and the Child's Right to Participate,
edited by Asgeir Falch-Eriksen and Karmen Toros. 2023. London-New York:
Routledge, Taylor & Francis Group

Abstract: This article is the result of the analysis of the content of a scientific monograph. In the course of the analysis, the *desc-research* method was used. The aim of the research was to present to Polish readers an up-to-date and cognitively interesting foreign scientific monograph. This book fits into the field of family study (family pedagogy, etc.). The background to further polemics is the presentation of issues raised by the authors of individual monograph chapters—these concerns mainly concern childcare activities, protecting children's rights, and active participation in society. The summary shows the substantive value of the monograph and its practical (methodical) values, which can be an inspiration for further research conducted in the fields of research and theoretical and useful activity.

Keywords: children; childhood; family; participation; professional practice in child protection; child's right; family study; familiology

Abstrakt: Artykuł powstał na podstawie analizy treści monografii naukowej. Zastosowano metodę *desc-research*. Celem podjętych badań była prezentacja polskim czytelnikom

kom aktualnej i poznawczo interesującej, zagranicznej monografii naukowej. Publikacja ta wpisuje się w pole nauk o rodzinie (pedagogiki rodziny itp.). Tłem wprowadzającym do dalszej polemiki są nakreślone zagadnienia, podjęte przez autorów poszczególnych rozdziałów monografii. Dotyczą one w szczególności obszarów odnoszących się do praktyki działalności opiekuńczej nad dziećmi oraz ochrony praw dzieci i ich aktywnego udziału w życiu społecznym. W podsumowaniu zaprezentowano merytoryczną wartość monografii oraz jej walory praktyczne (metodyczne), które mogą stanowić inspirację w toku kolejnych poszukiwań, prowadzonych na polach aktywności badawczej, teoretycznej oraz praktycznej.

Słowa kluczowe: dzieci; dzieciństwo; rodzina; uczestnictwo; profesjonalna praktyka opieki nad dziećmi; prawa dzieci; nauki o rodzinie; familiologia

Wprowadzenie

Zagadnienia obejmujące sferę życia i rozwoju dzieci są bez wątpienia bardzo ważnym obszarem namysłu, refleksji czy dyskursu społecznego. Naukowa działalność teoriiotwórcza oraz eksploracja orientowana na kwestie powiązane z dziecięcym prawem do obywatelskości, z profesjonalną opieką i wychowaniem dzieci, a także ich ochroną przed wszelkiego typu złem warunkującym niekorzystne trajektorie życia w teraźniejszości i przyszłości to istotne kierunki aktywności akademickiej. Rozpoznawanie i definicja ryzyk, które mogą implikować szkody czynione na zdrowiu, życiu, a także destrukcję procesów rozwojowych najmłodszych obywateli świata społecznego, może służyć ich redukcji bądź minimalizacji ujemnych skutków zjawisk (procesów), dewaluujących potencjał sił ludzkich dzieci.

Waga problematyki opiekuńczej, wychowawczej, ochrony i rozwoju dzieci w kontekście ich praw obywatelskich oraz praktyki służby opiekuńczej, łączonej z teoretycznym oraz prawnym ugruntowaniem działalności na rzecz dzieci, została uwypuklona w projekcie „Enhancing Child’s Right for the Participation in Child Protection Assessment”. Jego realizację podjęły dwa ośrodki naukowe: w Estonii (Uniwersytet w Tallinie) oraz w Norwegii (Metropolitalny Uniwersytet w Oslo). Problematyka wzmacniania praw dzieci na rzecz ich uczestniczącej aktywności w ocenie działalności opiekuńczej była impulsem dla naukowców, którzy zrealizowali odpowiedni projekt wydawniczy. W efekcie współdziałania akademickiego przygotowano wieloautorską monografię *Professional Practice in Child Protection and the Child’s Right to Participate*, wydaną pod redakcją naukową Asgeir Falch-Eriksen i Karmen Toros (2023). Współautorami poszczególnych fragmentów opracowań są specjaliści z zakresu pracy społecznej, socjologii, polityki społecznej, praw obywatelskich, a także opieki nad dziećmi i obywatelskich praw dzieci.

I. Struktura monografii

Prezentowana monografia obejmuje rozdziały poświęcone zagadnieniom teoretycznym oraz metodycznym, związanym z kwestią opieki i ochrony dzieci, a także prawnym statusem uczestnictwa dzieci w działalności społecznej, opiekuńczej czy rehabilitacyjnej. W szczególności strukturę monografii tworzą (poza spisem treści i tabel, prezentacją naukową współautorów monografii oraz wstępem), następujące rozdziały:

1. Prawa dzieci do wyrażania siebie w toku realizacji działań wpisanych w metodę indywidualnej opieki nad dziećmi Child Protection Casework (ChPC) (s. 1-16) [ASGEIR FALCH-ERIKSEN and KARMEN TOROS];
2. Prawne podstawy profesjonalnej praktyki opiekuńczej w dyskursie akademickim (s. 17-30) [KARMEN TOROS];
3. Profesjonalna opieka dzieci i dziecięca wolność ekspresji (s. 31-46) [ASGEIR FALCH-ERIKSEN];
4. Przypadek oceny: udział dzieci w postępowaniu administracyjnym (s. 47-62) [KARMEN TOROS AND RAFAELA LEHTME];
5. Pracownicy opieki nad dziećmi w towarzystwie dzieciom umieszczonym w pieczy zastępczej lub oddziałach/domach interwencyjnych/pogotowiach opiekuńczych (s. 63-74) [CECILIE BASBERG NEUMANN];
6. Przypadek rehabilitacji społecznej (75-88) [KOIDU SAIA];
7. Uczestnictwo dzieci w opiece stacjonarnej (s. 89-101) [INGRID SINDI];
8. Podsumowanie: czynienie prawa częścią praktyki profesjonalnej (s. 102-114) [ASGEIR FALCH-ERIKSEN and KARMEN TOROS].

Każdy z merytorycznych rozdziałów jest zakończony odpowiednią bibliografią, stanowiącą bogate źródło literatury przedmiotu. Zestawienia te ułatwiają czytelnikom samodzielne zgłębianie zagadnień szczegółowych, podjętych przez autorów poszczególnych części monografii. Redaktorzy naukowi przedstawianego dzieła, zrezygnowali z wspólnej dla całej monografii bibliografii, stąd w zestawieniach bibliograficznych, wieńczących każdy z rozdziałów, zdarzają się powtórzenia przywoływanych publikacji. Nie jest to odosobnione rozwiązanie techniczne dla wieloautorskich projektów wydawniczych. Sytuacja ta może jednak stanowić zachętę dla kolejnych redaktorów monografii „zbiorowych”, by w wydawniczych projektach tematycznych rozważyli zasadność wspólnej bibliografii dla całości dzieła. Byłby to z pewnością wskaźnik potwierdzający spójność konceptualną wieloautorskiego i wielowymiaro-

wego projektu wydawniczego. Zwieńczeniem monografii jest indeks wspólny dla nazwisk i haseł przedmiotowych. Ten element zdaje się być coraz częściej pomijany w monografiach naukowych. Można jednak podkreślić, że indeksy, tak przedmiotowy jak i podmiotowy, są użytecznym elementem monografii naukowych. Stanowią one dla czytelników znaczące ułatwienie we wtórnej recepcji dzieła, prowadzonej z myślą o szczegółowych zagadnieniach zawartych w danej monografii.

2. Rama teoretyczna

Przyjęty przez współautorów omawianej monografii wspólny mianownik, wyznaczający oś podjętych zagadnień szczegółowych, osadza się w niewyartykułowanej wprost perspektywie personalistycznej (Bartnik 2008; Wojtyła 2011 i inni). Na tle personalizmu lokowanego w polu wychowania i opieki nad dziećmi zakreślone zostały kwestie praw ludzkich, a w szczególności obywatelskich prawach dzieci (Konwencja Praw Dziecka 1989) oraz ich szacunku i aktywizacji w życiu społecznym (Korczak 1929), a także udziału w ocenie profesjonalnej działalności opiekuńczej (Cashmore 2002, 837-847; McCarthy 2016, 368-385).

Merytoryczna warstwa monografii obejmuje szczegółowe kwestie, dotyczące teoretycznych, metodycznych i prawnych aspektów praktyki działalności opiekuńczej (wychowawczej) adresowanej do najmłodszych członków społeczeństwa naszego globu. Dodać warto, że (gwarantowany odpowiednią regulacją prawną) ich udział w poszczególnych typach działań wspierających (opieka, ochrona, rehabilitacja społeczna itp.), jest łączony z niezbywalnym prawem do bycia podmiotem i równoprawnym partnerem owych działań. Chodzi w szczególności o akcentowane przez poszczególnych autorów prawo do współudziału dzieci w ocenie działań podejmowanych przez profesjonalistów. Możliwość wyrażania się dzieci (ich ekspresji) w toku owego uczestnictwa to naturalna konsekwencja przyjętej perspektywy zarówno podmiotowej (personalizm), jak i prawnej (Konwencja...). Nakreślone (w rozdziale drugim: 17-25) kierunki akademickiego dyskursu na temat prawnych podstaw profesjonalnej działalności służb opiekuńczych, obrazują zmieniające się tendencje w sferze upowszechniania oraz promocji obywatelskich praw dzieci i ich udziału w życiu społecznym. Można w uzupełnieniu podkreślić, że jest to doskonała droga wdrażania najmłodszych obywateli globalnego świata do podejmowania odpowiedzialności za przyszłość. Warto przy tym artykułować konieczność rozwijania u najmłodszych stosownych kompetencji, wiedzy, umiejętności, a także postaw, które będą docelowo orientowały ich perspek-

tywę na wspólnotowe postrzeganie rzeczywistości życia ludzkiego oraz konstruktywne współdziałanie dla dobra wspólnego.

Innym, równie istotnym, zagadnieniem zasługującym na uwzględnienie w dyskursie społecznym (w tym akademickim), jest promocja świadomości związanej z przyczynowym ciągiem, łączącym uprawnienia ze zobowiązaniami. Chodzi w szczególności o równomierne akcentowanie tak praw podmiotowych, jak i związanych z nimi powinności oraz odpowiedzialności za czyny, słowa itp. Wolność ekspresji, obywatelskość czy podmiotowość pozostają w swej istocie w silnym związku z odpowiedzialnością. Wiązą się z jednej strony z ochroną praw podmiotowych jednostek (w tym dzieci), z drugiej zaś ze zobowiązaniem do poszanowania podmiotowości innych, którzy współistnieją w przestrzeniach życia społecznego, zawodowego, sąsiedzkiego, rodzinnego, szkolnego itp. Promocja określonych praw z jednoczesnym pominięciem kwestii związanych z określonymi zobowiązaniami, może prowadzić do przewartościowań i błędnego pojmowania określonych uprawnień (przyznanych przez prawodawców różnych szczebli i instytucji), zawartych w odpowiednich źródłach (aktach) regulacji prawnej. Prawo do uczestnictwa nie wyłącza odpowiedzialności uczestnika za skutki określonego działania w ramach realizacji tegoż prawa. Uczestnik (w tym dziecko) nie pozostaje wolny od prawnych i merytorycznych skutków udziału w działalności podejmowanej przez profesjonalistów, stąd tak ważną kwestię stanowią (akcentowane powyżej) zagadnienia wiedzy, kompetencji, umiejętności oraz postaw ukierunkowujących osoby uczestniczące (w tym dzieci) na konstruktywne współdziałanie w różnorodnych obszarach aktywności ludzkiej (w tym opiekuńczej, rehabilitacyjnej, wychowawczej itp.).

3. Rekomendacje dla czytelników w Polsce

Prezentowana publikacja została wydana w 2023 roku i jeszcze nie została przełożona na język polski. Można jednak przyjąć, że bariera językowa nie będzie stanowić znaczącego utrudnienia w recepcji treści po stronie odbiorców polskich. Sygnalizowany optymizm uzasadniają: z jednej strony powszechność kompetencji translacyjnych w zakresie j. angielskiego, z drugiej zaś powszechny dostęp do aplikacji komputerowych (translatorów), które ułatwiają zrozumienie treści tekstów obcojęzycznych, upowszechnianych w formacie on-line lub pdf.

Przedstawiona powyżej monografia może być inspiracją i zarazem uzupełnieniem literatury przedmiotu zarówno pedagogicznej, a w szczególności społeczno-pedagogicznej czy rodzinno-pedagogicznej (Łobocki 1994; Matyjas

1994, 105-115; 2005; Śliwerski 2007; Wilk 2016; Opozda i Parzyszek 2019 i inni), jak również familiologicznej (Osewska 2013, 5-22; 2016; Guzdek 2017; Kochel 2018; Osewska i Stala 2019; 2020; Stala 2019; Pryba 2019, 119-138 i inni), a także innych dyscyplin naukowych, których pole poznania obejmuje sferę zagadnień rodzinnych i dziecięcych. Zawarte w prezentowanej monografii odniesienia do tradycji myśli o prawach dziecka, nawiązują wprost do polskich źródeł zawartych w twórczości Janusza Korczaka (Sindi 2023, 89-90). Pozostają także w spójności z tradycją polskiej pedagogiki społecznej, dla której dzieci były jednym z podmiotów naukowej troski o dobro ludzkie (Radlińska 1947, 1-2). Akcentowane więzi z rodzimą nauką mogą potęgować zainteresowanie tą monografią wśród polskich czytelników.

Monografia *Professional Practice in Child Protection and the Child's Right to Participate* może również wyzwolić merytoryczny impuls, ukierunkowujący polskich familiologów do dalszych eksploracji, podejmowanych na gruncie nauk o rodzinie, które w warunkach systemowych są nie tylko dyscypliną naukową, ale przede wszystkim dziedziną nauki (Rozporządzenie MEiN 2022). W odniesieniu do dziedzinowego wymiaru nauk o rodzinie warto podkreślić, że przywołana monografia wpisuje się w obszar naukowych badań, dotyczących spraw dzieci i młodzieży. W polu aktywności teorii twórczej, badawczej, metodycznej oraz dydaktycznej może to być w niedalekiej przyszłości odrębna dyscyplina nauki – adulescentologia (Żukiewicz 2022, 365), która uzupełni dziedzinę nauk o rodzinie o nowy i ważny komponent dyscyplinarny. Może ona współistnieć w systemie nauki polskiej obok innych dyscyplin, które będą współtworzyły rozwijającą się dynamicznie dziedzinę nauk o rodzinie.

Wielowymiarowość oraz waga zagadnień związanych z rozumieniem świata dzieci, ich wspomaganiem w rozwoju i przygotowaniem do dorosłości zdaje się uzasadniać kierunek naukowego rozwoju, w którym problematyka adulescentologiczna będzie oparta na szczegółowym (adekwatnym do podmiotu i przedmiotów poznania) instrumentarium metodologicznym oraz odpowiednich teoriach probabilistycznych bądź wyjaśniających diagnozowane stany, zjawiska, procesy czy tendencje przeobrażeń w życiu najmłodszych obywateli świata. Dodać tu wypada, że chodzi o świat, który w XXI wieku podlega coraz wyższej dynamice zmian, obejmujących niemal wszystkie sfery ludzkiego życia.

Zakończenie

Zagadnienia związane z dzieckiem, dzieciństwem, wsparciem dzieci w rozwoju, a także z profilaktyką różnorodnych zjawisk patogennych i ryzyk generujących negatywne skutki w życiu dzieci (młodzieży), to przykłady szczegó-

łowych badań, projektów wydawniczych czy dyskursu, który w środowisku akademickim może służyć pomnażaniu dobra związanego z teoretwórczą aktywnością naukową. Tworzenie ram teoretycznych (uprawomocnionych wynikami badań), stanowiących fundament dla modeli metodycznych jest jedną z powinności obligujących naukowców do spożytkowywania potencjału sił nauki w służbie ludzkości. W nawiązaniu adulescentologicznym można akcentować najmłodsze grupy podmiotowe, dla których efekty naukowej działalności będą sprzyjającym czynnikiem warunkującym konstruktywny przebieg procesów dorastania i przygotowania do podejmowania odpowiedzialności za przyszłość, tak w życiu prywatnym, jak i publicznym (społecznym). Dla polskiego środowiska familiologicznego może to być kolejny argument, potwierdzający zasadność podejmowania aktywności na rzecz naukowego wzmacniania praktyki służącej pomnażaniu dobra dziecięcego na polach edukacji, służby społecznej, kultury, sportu, rekreacji itp.

BIBLIOGRAFIA

- Bartnik, Czesław. 2008. *Personalizm*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Cashmore, Judy. 2002. "Promoting the participation of children and young people in care." *Child Abuse and Neglect*, 26: 837-847.
- Falch-Eriksen, Asgeir and Karmen Toros (eds.). 2023. *Professional Practice in Child Protection and the Child's Right to Participate*. London-New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Guzdek, Piotr. 2017. *Rozpoznaj swoje dziecko we mnie... Rzecz o poronieniu samoistnym dziecka i jego pogrzebie*. Kraków: Wydawnictwo Scriptum.
- Korczak, Janusz. 1929. *Prawo dziecka do szacunku*. Warszawa – Kraków: Towarzystwo Wydawnicze J. Mortkowicz.
- Łobocki, Mieczysław. 1994. *Organizowanie pracy wychowawczej z dziećmi i młodzieżą*. Lublin: Wydawnictwo UMC-S.
- Matyjas, Bożena. 1994. „Znaczenie opieki nad dzieckiem w rodzinie w ujęciu Janusza Korczaka”. *Kieleckie Studia Pedagogiczne i Psychologiczne*, 9: 105-115.
- Matyjas, Bożena. 2005. *Rodzina i jej wspomaganie*. Kielce: Wydawnictwo Uczelniane Wszechnica Świętokrzyska.
- McCarthy, Ed. 2016. "Young people in residential care, their participation and the influencing factors." *Child Care in Practice*, 22: 368-385.
- Opozda, Danuta i Magdalena Parzyszek. 2019. *Wychowanie w rodzinie w wybranych zagadnieniach pedagogicznych*. Lublin: Wydawnictwo Naukowe KUL.
- Osewska, Elżbieta. 2013. „Jakość życia wspólnotowego rodziny jako podstawa skuteczności wychowania”. *Roczniki Nauk o Rodzinie*, 5: 5-22.
- Osewska, Elżbieta (red.). 2016. *Rodzina i edukacja w zmaganiu o przyszłość Europy*. Tarnów: Wydawnictwo PWSZ.
- Osewska, Elżbieta i Józef Stala (red.). 2019. *Rodzina w społeczeństwie – relacje i wyzwania*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe UPJPII.
- Osewska, Elżbieta i Józef Stala (red.). 2020. *Rodzina – wychowanie – przyszłość*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe UPJPII.
- Pryba, Andrzej. 2019. „Aktualność pedagogiki świętorodzinnej w procesie wychowania”. *Teologia i Moralność*, 14(2): 119-138.

- Radlińska, Helena. 1947. Wychowawca, dziecko i świat szerszy. *Dzieci i Wychowawca*, 1-2: 1-2.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z 11 października 2022 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych, Dz. U. z 2022 r., poz. 2202.
- Stala, Józef (red.). 2019. *Families: Opportunities and Challenges*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe UPJPII.
- Sindi, Ingrid. 2023. "Participation of Children in Residential Care." In: *Professional Practice in Child Protection and the Child's Right to Participate*, edited by Asgeir Falch-Eriksen and Karmen Toros. London-New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Śliwerski, Bogusław. *Pedagogika dziecka. Studium pąjdocentryzmu*. Gdańsk: GWP.
- Wilk, Józef. 2016. *Pedagogika rodziny*. Lublin: Wydawnictwo Episteme.
- Wojtyła, Karol. 2011. *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych. 1989. *Konwencja o Prawach Dziecka*. Convention on the Rights of the Child text | UNICEF. Dostęp: 01.08.2023.
- Polska wersja językowa przedmiotowej konwencji: Konwencja o prawach dziecka – Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej – portal Gov.pl (www.gov.pl). Dostęp: 01.08.2023.
- Żukiewicz, Arkadiusz. (2022). „Nowa dziedzina «Nauki o rodzinie» – dyscyplinarne szanse rozwoju nauki i praktyki wspierania rodzin”. *Family Forum*, 12: 343-347.

ARKADIUSZ ŻUKIEWICZ – dr hab., pedagog społeczny i pedagog rodziny, profesor na Uniwersytecie Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie.